Bibliografie:

BEȘTELIU, Marin, 1984, *Alexandru Macedonski și complexul modernității,* Editura Scrisul românesc, Craiova.
DIMITRIU, Daniel, 1988, *Grădinile suspendate*, Editura Junimea, Iași.
MARINO, Adrian, 1966, *Viața lui Alexandru Macedonski,* Editura Pentru Literatură, București.
MARINO, Adrian, 1967, *Opera lui Alexandru Macedonski,* Editura Pentru Literatură, București.
NEGOIȚESCU, Ion, 1996, *Scriitori moderni,* Cuvânt înainte de Emil Hurezeanu, Antologie, postfață și notă bibliografică de Mihai Ungureanu, Editura Eminescu, București.
STREINU, Vladimir, 1975, *Al. Macedonski. Cronica literară,* în antologia de texte critice *Biblioteca critică*, Antologie, prefață, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Fănuș Băileșteanu, Editura Eminescu, București.
VIANU, Tudor, 1997, *Masca timpului. Schițe de critică literară*, Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu Editura Albatros, București.
VIANU, Tudor, 1973, *Alexandru Macedonski,* în *Istoria literaturii române*, III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

VOCILE EULUI AUCTORIAL ÎN *LETOPISEȚUL* LUI ION NECULCE

Ludmila USATÂI
Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Abstract.*The authorial self in works, including historiographical or factual ones, assumes different voices. The notion of polyphony admits that in one and the same statement there may be different points of view that are attributed to different sources. The ways of assuming several voices by the authorial ego from I. Neculce's Chronicle are varied: the integration of thoughts that do not belong to him, the simultaneous assumption of speech in the first and third person, the use of irony to say the opposite of what the speaker thinks.*
Keywords: *chronicle, speaker, polyphony, narrator, factual story*

De la o epocă la alta s-au schimbat comandamentele ideologice ale istoriografiei ca modalitate de reprezentare a memoriei colective, o variație considerabilă au cunoscut și modalitățile ei de relatare. Au rămas însă valide elementele coagulante, structuratoare ale operei, implicit ale celei istoriografice sau factuale, în care se înscrie și *Letopisețul Țării Moldovei*. Dintre cele mai importante sunt, în viziunea noastră, naratorul și personajul (personajele).

G. Genette face o distincție pertinentă a raporturilor dintre personaj și narator în discursul ficțional și cel factual. Exegetul se pronunță în favoarea ideii că „Disocierea dintre personaj și narator (N≠P) definește în mod evident, în ficțiune și aiurea, regimul narativ heterodiegetic, după cum identitatea lor (N=P) definește regimul homodiegetic" (Genette, 1994: 147), iar identitatea riguroasă dintre autor și narator (A=N) definește povestirea factuală. Dar, în același timp, G. Genette recunoaște că „nimic nu-l împiedică pe un narator identificat cum se cuvine și în mod deliberat cu autorul printr-o trăsătură onomastică [...] să povestească o întâmplare vădit ficțională" (Genette, 1994: 150).

Un punct de vedere asemănător este susținut și de Eugen Negrici. Cercetătorul nu ezită să utilizeze o terminologie modernă atunci când ia în discuție persoana care redactează o operă istoriografică, observând o dedublare, deoarece, opinează Negrici, „ea este autoarea a două acțiuni diferite, separate în timp: una constă în ***a trăi*** (a participa), alta în ***a scrie*** (a-și aminti povestea) [...] Cele două jumătăți tradiționale – actor și narator –, unite într-un *eu* echivoc, sunt de neconfundat într-o bună parte a cronicii lui Costin și în întreaga cronică a lui Neculce" (Negrici, 1998: 73). De fapt, în

Letopisețul Țării Moldovei al lui Ion Neculce atestăm un dublu statut al naratorului, ca locutor și ca actor, sau, în terminologia criticului literar Mieke Bal, „narator extern" și „narator-personaj" (Bal, 2008:41).

În acest context al naratorului, numit și subiect vorbitor, locutor sau enunțător, se reliefează problematica polifoniei literare, care, în opinia lui D. Maingueneau, „are în vedere raporturile multiple dintre narator, personaje, voci anonime (se zice) sau diferite niveluri stilistice" (Maingueneau, 2008: 28).

Noțiunea de **polifonie**, propusă de M. Bahtin și valorificată de O. Ducrot, admite că „același enunț poate să manifeste puncte de vedere diferite atribuite unor surse diferite" (Ducrot, Schaeffer, 1996: 354). În aceeași ordine de idei, Dominique Maingueneau vede polifonia, dezvoltată de O. Ducrot, ca „instrument de analiză pentru acele enunțuri în care în discursul aceluiași enunțător se fac auzite mai multe „voci" (Maingueneau, 2008: 168).

Aparent, polifonia poate fi raportată exclusiv la operele de ficțiune, în care este prezent naratorul heterodiegetic, omniscient și omniprezent, capabil să „citească sau audă" gândurile personajelor și să le expună într-un discurs raportat. Dar polifonia se poate manifesta și în operele factuale. Din această perspectivă, *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Ion Neculce este unul exemplar.

Cea mai accesibilă și cea mai la suprafață modalitate de asumare a diferitelor voci este introducerea în discursul naratorului a unor gânduri care nu-i aparțin: „...dar Miron logofătul dzicu să nu fie priimit la acel sfat, dzicându că s-au făcut multă vrajbă cu leșii și știindu și pe Petriceico-vodă că-i dus cu dânșii nu să vor pute răbda să nu sloboadză poghiaz[1]".

Credem că dzicu/dzicându este introdus de narator în enunț pentru a-i sugera receptorului că perspectiva prezentată asupra evenimentului legat de personajul Miron Costin nu-i aparține, ci e preluată din surse neidentificate. De altfel, *dzisu* poate să apară într-o situație când personajul poate fi identificat. Dzisu-le-au vizirul: „Alegeți-vă un domnu dintre voi, pe cine va plăcè și veniți mâine dimineața să vi-l fac".

O modalitate frecventă de a insera gânduri, opinii, expresii care nu-i aparțin naratorului, sunt ghilimelele – un indiciu pentru receptor că urmează o situație de comunicare pe care locutorul o reproduce din memorie sau din alte surse. Un exemplu elocvent este dialogul dintre Miron Costin și vizir: Atunce Miron au dzisu că „suntem noi, moldovenii, bucuroși să se lățască (imperiul otoman – n.n. L. U.) în toate părțile cât de mult, iar peste țara noastră nu ne pare bine să se lățască". Atunci vizirul iară au râs și i-au dzis: „Drept ai grăit".

Naratorul neculcean/eul auctorial neculcean își asumă diferite voci. În cazurile când locutorul care vorbește la persoana I, el se include în categoria personajului de acțiune:

„Pe cee vreme și eu, Ion Neculce vel-vornicu, eram tânăr postelnicu și mergem cu alți postelnici împreună, cu toiegeli a mână, pe gios, înaintea domnului".

Într-un alt exemplu naratorul se disociază de statutul lui homodiegetic și produce un discurs la persoana a III-a:

„Iar la ace vreme, fiind Ion Neculce vel-agă, era rânduit de domnie de grijie pe sol la gazdă de cele ce-i trebuie".

După cum observăm, subiectul vorbitor din *Letopisețul* lui I. Neculce se „scindează" în două instanțe:

1. În primul exemplu se reliefează un narator homodiegetic, subiectiv, prezent, care ne oferă niște amintiri dintr-o perioadă anterioară a vieții sale, venind cu anumite detalii ce persistă în memoria lui;

2. În cel de-al doilea exemplu atestăm un narator heterodiegetic, obiectiv, absent, capabil să se detașeze de propria persoană și să o privească de la o anumită distanță.

De fapt, prezența a două tipuri de narator demonstrează că, alături de locutorul/autorul discursului istoriografic, a mai fost „construită" o identitate care există doar în *Letopiseț*. Sau avem de a face cu cel puțin două voci ale unuia și aceluiași subiect vorbitor. Mai mult decât atât, instanța narativă a *Letopisețului* lui Neculce, amintind în mai multe rânduri în text despre sine la persoana a III-a, disoci-

[1] Poghiaz – incursiune (în țară străină), de obicei cu scopul de a prăda.

ază, credem, intuitiv, personajul care a trăit evenimentele de naratorul care le relatează și interpretează sau, expresia exegetului, „**omul** cu stare civilă, cu o familie, cu sănătatea lui etc. și **scriitorul** care există în sânul instituției literare” (Maingueneau, 2008: 172).

Un alt element ce ne permite să punem sub un semn de întrebare „unicitatea subiectului vorbitor” este **ironia**, (dar și o mulțime de **alți tropi** utilizați) deoarece ironia constă în „a spune contrariul a ceea ce gândim sau a ceea ce dorim să lăsăm să se înțeleagă, prin luarea în derâdere fie comică, fie serioasă” (Apud Maingueneau, 2008: 172). Astfel în ironie poate fi tatonat un alt punct de vedere care este diferit de cel al locutorului. La fel putem interpreta prezența figurilor de stil. Or, sensul enunțului întrețesut cu tropi poartă în sine un alt sens decât cel „literal”. Spectrul tropilor utilizați este foarte larg, de la epitet și comparație la metaforă și oximoron: „Au stinsu bine focul cu paie”.

În opera istoriografică a lui Ion Neculce se reliefează diverse cazuri de ironie ce expun, aparent, puncte de vedere care parcă nu-i aparțin naratorului oficial și care sunt constituite din elemente ce se exclud reciproc. În exemplele: „Bogate lacrămi era, cât s-audze glasul la cer...”; „Bogat bine și folos au rămas țării și de la Petriceico-vodă, pradă și foamete mare!”; „Ce bogat blăstăm era asupra lui Șeremet”, „Dar năroadele îl suduie și-l hitcăie[1] și arunca cu pietri și cu lemne după dânsul. Și cu această cinste frumoasă au ieșit Dumitrașco-vodă din Moldova”. „Bogăția” și „binele” au o conotație negativă, evidențiind „prada”, „durerea” și „foametea” ce dominau în țară. În cazul „bogatului blestem” se accentuează gravitatea situației în care este personajul Șeremet.

Domnitorul Dumitrașco Cantacuzino este un personaj pe seama căruia cronicarul ironizează din plin. În cele două domnii a fost „un om nestătător[2] la voroavă, tălpiz[3], amăgitor, geambaș[4]”. Dar defectul major al domnitorului era frica și imaginea cu care îl asociază pe acesta este sugestivă: „Cu piele de iepure la spate”. Ținând cont de comportamentul nedemn al domnitorului, de lipsa de integritate morală a personajului Dumitrașco Cantacuzino, naratorul alege, în spiritul lui C. Fontanier, „să spună contrariul a ceea ce gândim sau a ceea ce dorim să lăsăm să se înțeleagă” (Maingueneau, 2008: 179). În acest caz, locutorul împinge ironia până la sarcasm. Or, „suduitul”, „hitcăitul”, „aruncatul cu pietre și cu lemne” pot fi interpretate ca o „cinste frumoasă” ce l-au însoțit pe Dumitrașco Cantacuzino când a părăsit Moldova.

Exegeții acceptă prezența proverbelor drept o manifestare a polifoniei. Prin utilizare de proverbe subiectul vorbitor se conectează la înțelepciunea de milenii a poporului nostru. Mai mult decât atât, cercetătorii în domeniu văd proverbele nu doar ca niște reguli de conduită care s-au constituit pe parcursul secolelor, ci și ca o moștenire culturală a trecutului. „Ca parte a culturii populare tradiționale, opinează paremiologul I. Cuceu, proverbele plăsmuiesc metaforic și concis experiența umană, constituind o parte semnificativă a reprezentărilor sociale” (Cuceu, 2006:).

În *Letopisețul* lui Ion Neculce, se știe, elementul paremiologic este unul important. Locutorul selectează proverbe cu un puternic mesaj educativ. Atunci când consideră că prin utilizarea doar a unui singur proverb nu va putea obține rezultatul scontat, Neculce încearcă să convingă receptorul prin folosirea a trei proverbe, așa cum se întâmplă în fragmentul următor: „Paza bună trece primejdia re, mielul blând suge de la doo maice, capul plecat nu-l prinde sabia”. După cum observăm, proverbele păstrează amprenta timpurilor „demult apuse”, dar, în același timp, transmit un mesaj didactic cu valoare general-umană.

În concluzie, menționăm că *Letopisețul Țării Moldovei* al lui Ion Neculce, deși a fost elaborat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea și se înscrie în categoria operelor factuale, poate fi analizat/cercetat cu ajutorul instrumentariului modern. În acest sens, polifonia ne permite să reliefăm complexitatea naratorului, să descifrăm raporturile dintre autor/locutor, personaje, voci anonime care reprezintă puncte de vedere diferite.

[1] Hitcăi – a alunga, a fugări.
[2] Nestătător – nestatornic;
[3] Tălpiz – viclean, intrigant;
[4] Geambaș – intrigant, înșelător;